

Inka Inovaara

PILOTTINA ENNEN VALTAKUNNALLISTA UUDISTUSTA:

Opiskelijoiden kokemuksia Tampereen yliopiston
luokanopettajakoulutuksen soveltuvuuskokeesta 2019

Kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta
Kasvatustieteiden kandidaatintutkielma
Tammikuu 2020

TIIVISTELMÄ

Inka Inovaara: Pilottina ennen valtakunnallista uudistusta: Opiskelijoiden kokemuksia Tampereen yliopiston luokanopettajakoulutuksen soveltuvuuskokeesta 2019

Kandidaatintutkielma

Tampereen yliopisto

Kasvatustieteiden tutkinto-ohjelma

Tammikuu 2020

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää ensimmäisen vuoden luokanopettajaopiskelijoiden kokemuksia soveltuvuuskokeista. Opettajankoulutukseen hakeneiden soveltuvuutta koulutukseen ja opettajan työhön on arvioitu Suomessa jollain tapaa kautta aikain. Soveltuvuuden arviointi on muuttunut pitkin koulutuksen historiaa ja tälläkin hetkellä ollaan muutoksen äärellä.

Vuodesta 2020 Suomen luokanopettajakoulutukset siirtyvät yhteisvalintaan myös soveltuvuuskokeen osalta. Osa opettajankoulutuslaitoksista, esimerkiksi Tampereen yliopiston luokanopettajankoulutus, on edellisinä vuosina jo kokeillut uutta soveltuvuuskoemallia, niin sanottua pysäkkihaastattelua. Tutkimuksessani olen haastatellut ensimmäisen vuoden luokanopettajaopiskelijoita, jotka ovat tulleet valituiksi koulutukseen uudella soveltuvuuskokeella. Minua kiinnostivat ensimmäisen vuoden opiskelijoiden kokemukset kesän 2019 soveltuvuuskokeesta ja lisäksi halusin saada vertailukohdetta vanhaan. Siispä haastattelin sellaisia opiskelijoita, jotka olivat aiemminkin hakeneet Tampereelle koulutukseen ja päässeet soveltuvuuskokeeseen, mutta karsiutuneet silloin koulutuksen ulkopuolelle. Lisäksi asetan käsillä olevan muutoksen historialliseen jatkumoon.

Tutkimukseni noudattaa laadullista tutkimusotetta. Haastattelin viittä Tampereen yliopiston luokanopettajakoulutuksen ensimmäisen vuoden opiskelijaa. Haastattelut toteutettiin 22-37 minuutin mittaisina teemahaastatteluina. Haastattelut litteroitiin. Haastatteluiden anti analysoitiin ja tulokset tiivistettiin teemoittelun avulla.

Soveltuvuuskokeita vertailtaessa molemmissa nähtiin hyviä puolia, mutta poikkeuksetta haastateltavani kokivat kesän 2019 soveltuvuuskoemallin paremmaksi ja toimivammaksi. Tätä koetta kiiteltiin siitä, ettei koepäivän aikana ehtinyt jäädä murehtimaan kokeen sujumista. Kokeen tehtävät oli haastateltavien mukaan helppo liittää haettavaan koulutukseen. Toisaalta varsinkin kokeen alussa oli ollut kiireen tuntua ja haastateltavat olivat olleet huolissaan siitä, pääsevätkö he ollenkaan kertomaan itsestään ja taustastaan.

Aikaisemman kokeen kohdalla haastateltavien näkemykset erosivat toisistaan enemmän. Se, millainen kokemus kokeesta oli jäänyt, liittyi vahvasti esimerkiksi harrastuneisuuteen (askartelutehtävä), tuuriin (ryhmätilanteen kokoonpanoon tai päivän aikatauluun liittyen) ja ”fiilikseen”. Haastateltavat toivat aiemman kokeen hyviä puolia esiin, mutta saattoivat seuraavaksi pohtia toiselta kantilta myös samojen ominaisuuksien haasteita.

Johtopäätökset nostivat esiin sen, että haastateltavieni kokemus kesän 2019 soveltuvuuskokeesta oli myönteisempi kuin sitä edeltäneestä. Pohdinnan arvoista on toki se, että haastateltavani ovat tulleet valituiksi koulutukseen tällä kyseisellä soveltuvuuskokeella. Jatkotutkimuksena olisikin mielenkiintoista tutkia esimerkiksi sellaisten henkilöiden kokemuksia soveltuvuuskokeista, jotka eivät ole vielä päässeet koulutukseen.

Avainsanat: soveltuvuuskokeet, opettajankoulutus, uudistus, kokemukset

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -ohjelmalla.

SISÄLLYS

1	JOHDANTO.....	4
2	HISTORIALLINEN VIITEKEHYS.....	6
2.1	1800- JA 1900-LUKU	6
2.2	2000-LUKU.....	8
2.2.1	<i>OVET-hanke</i>	10
2.2.2	<i>Kansallinen soveltuvuuskoe</i>	11
3	METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT	13
4	TUTKIMUS	16
5	TULOKSET	19
5.1	TEHTÄVÄT SOVELTUVUUSKOKEISSA.....	21
5.2	AIKA	23
5.3	KESKEISIMMÄT TULOKSET	26
6	JOHTOPÄÄTÖKSET JA TULOSTEN TARKASTELU	27
6.1	JOHTOPÄÄTÖKSET	27
6.2	TULOSTEN TARKASTELUA.....	28
7	POHDINTA.....	29
7.1	KRIITTISYYS JA EETTISYYS	32
7.2	JATKOTUTKIMUSEHDOTUKSET	34
8	LÄHTEET	36

1 JOHDANTO

Opettajankoulutukseen hakeneiden soveltuvuutta koulutukseen ja työelämään on aina jollain tapaa arvioitu. Se on kohdannut muutoksia historian aikana useaan otteeseen ja tälläkin hetkellä ollaan suurten myllerrysten äärellä.

Valintamenettelyjä koulutukseen soveltuvimpien henkilöiden valitsemiseksi on useaan otteeseen kehitetty opettajankoulutuksen historian aikana. 1800-luvun puolella välissä, koulutuksen alkuaikoina, hakijan soveltuvuutta arvioitiin tarkoin kriteerein aina laulukokeesta lääkärintarkastukseen. Soveltuvuuskokeissa on ollut historian aikana käytössä niin haastatteluja kuin opetusnäytteitäkin. (Räihä 2010.) Arviointitavat ovat kunakin aikana heijastelleet aikaansa ja muuttuneet kun muutoksen tarpeeseen on herätty. Tällä hetkellä korkeakouluihin hakeminen on muuttumassa monilla aloilla todistusperustaisemmaksi. Soveltuvuuskoe on silti edelleen nähty tärkeänä osana opettajaopiskelijoiden valintaa, joten ollakseen perusteltua, hakijoiden soveltuvuudenarvioinnin täytyy nojata tutkimustietoon. (Turun yliopisto 2018.)

Kiinnostukseni aihetta kohtaan heräsi sisareni hakiessa luokanopettajakoulutukseen Tampereelle ja hänen kauttaan sain kuulla käyttöön otetusta uudenlaisesta soveltuvuuskoemallista. Uusi malli ja siihen liittyvät muutokset ja kokemukset kiinnostivat ja halusin kuulla niistä lisää. Viime keväänä, eli vuonna 2019, ne opiskelijat, jotka saivat tarpeeksi pisteitä kirjallisesta kokeesta (VAKAVA) ja pääsivät Tampereen yliopiston luokanopettajakoulutuksen soveltuvuuskokeisiin, kokivat ensimmäisinä Tampereella uudenlaisen soveltuvuuskoemallin, joka toimi ”pilottina” kesällä 2020 valtakunnallisesti käyttöön otettavasta uudesta, valtakunnallisesta soveltuvuuskokeesta (OKM 2017a).

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella luokanopettajakoulutukseen pääsemistä ja tarkemmin soveltuvuuskokeita historiallisen viitekehyksen näkökulmasta ja tuoda soveltuvuuskokeiden

historialliseen jatkumoon oma merkkini tutkiessani käsillä olevia muutoksia. Meneillään on mielenkiintoinen palanen luokanopettajakoulutuksen historiassa ja siten tutkimusaiheeni on myös erittäin ajankohtainen. Haluan tutkimuksellani nostaa esiin muutosten keskeltä opiskelijoiden kokemuksia ja tuntemuksia muutoksista liittyen hakuprosessiin. Uskon, että opiskelijoiden kokemukset soveltuvuuskokeesta ja sen muutoksesta ovat arvokasta tietoa koulutustamme ja sinne pääsemisen tapoja suunniteltaessa. Täten uskon, että tutkimuksestani voisi olla hyötyä tiedekunnallemmekin koulutuksen suunnittelussa ja kehittämisessä.

Tutkimuksessani esittelen ensin luokanopettajakoulutuksen soveltuvuuskokeiden historiaa. Johdattelen lukijan soveltuvuuskokeiden ensiaskelista nykypäivään ja nostan esiin viimeaikojen muutokset ja käsillä olevan uudistuksen. Historiallinen viitekehys on tärkeä ottaa huomioon tällaisessa aiheessa, jossa kyse on muutoksesta ilmiössä, joka on ollut läsnä opettajankoulutuksessa kautta aikojen. Tutkimuksessa haastattelen kahden viimeisimmän (eli kesän 2019 ja aiemman) soveltuvuuskokeen läpikäyneitä ja selvitän heidän kokemuksiaan kokeiden välillä.

2 HISTORIALLINEN VIITEKEHYS

Läpi opettajankoulutuksen historian koulutukseen hakeneiden soveltuvuutta koulutukseen on testattu (Räihä 2010, 39). Kautta aikojen hakuprosessia on muokattu ja kehitetty ja hakijoilla on ollut vastassa erilaisia haasteita koulutukseen päästäkseen. Pitkään hakuprosessi on muodostunut sekä kirjallisesta kokeesta että jonkinlaisesta hakijan soveltuvuutta mittaavasta kokeesta. Tutkimuksessani käsittelen kiinteästi yhtä, tällä hetkellä viimeisintä muutosta hakuprosessissa. Jotta viimeisin ja vielä käsillä oleva muutos hahmottuisi paremmin, on se mielekästä asettaa historialliseen jatkumoon aiemmin opettajankoulutuksen hakuprosessissa tapahtuneiden muutosten kanssa. Seuraavaksi syvennyinkin Suomen opettajankoulutuksen soveltuvuuskokeiden historian vaiheisiin.

2.1 1800- ja 1900-luku

Opettajankoulutus sai alkunsa jo varhain 1800-luvun puolivälin jälkeen. (Nurmi 1979, 43). Silloin oli herännyt ajatus siitä, että yhteiskunnan kehittymisen kannalta olisi hyvä, jos koko kansa osaisi lukea. Ajateltiin, että kansaa olisi hyvä kouluttaa ja siten syntyi kansakoulun ja oppivelvollisuuden idea. Kansakouluun tarvittiin päteviä opettajia, jotta opetuksen laatu olisi tasokasta ja yhtäläistä. Siten muodostui tarve kouluttaa opettajia kansakoulujärjestelmän tarpeisiin. Opettajankoulutus sai siis alkunsa samoihin aikoihin kuin kansakoulu perustettiin. (Nurmi 1979, 15-25.)

Opettajankoulutukseen käytiin hakemassa mallia ja neuvoja ulkomailta asti. Opettajankoulutuksen alkuunpanijana ja suunnittelijana toiminut Cygnaeus kävi ulkomailla tarkkailemassa ja hakemassa oppia jo toimivista opettajankoulutustavoista. Koulutusta suunniteltiin pitkään ja lopulta se saatiin käyntiin. Ensimmäinen opettajankoulutuslaitos käynnisti toimintansa Jyväskylässä vuonna 1863. Alkoi tulevien opettajien koulutus, mutta ensin tuli

valita hakijoiden joukosta koulutukseen kaikkein soveltuvimmat hakijat. (Nurmi 1979, 43-47.)

Koulutuksen alkuaikoina soveltuvuuden kriteerit olivat todella konkreettiset verrattuna nykypäivään. Silloin hakijalta vaadittiin esimerkiksi nuhteettomuutta, ahkeruutta ja ruumiin terveyttä. Suunnilleen sataan ensimmäiseen vuoteen soveltuvuuden mittaaminen ei muuttunut juurikaan. Silloin se piti sisällään muun muassa lääkärintarkastuksen, seminaarin johtajan puhuttelun ja kouluainekohtaisia kokeita. Lisäksi hakija oli puolet ensimmäisestä lukuvuodesta koeajalla, jonka jälkeen päätettiin, saiko hän jatkaa koulutuksessa. (Räihä 2010, 39-44.)

1900-luvun puolivälissä soveltuvuuskokeet luokanopettajakoulutukseen hieman muuttuivat ja pysyivät siitä eteenpäin noin kaksikymmentä vuotta melko muuttumattomina. Tuon muutoksen jälkeen niihin sisältyi esimerkiksi lääkärintarkastus, neljä erillistä koetta ja kuvitteellisena luokkatilanteena toteutettu esiintymiskoe. (Räihä 2010, 44.) 1970-luvun alussa otettiin käyttöön oikea opetustilanne oikeiden oppilaitten kanssa. Samoihin aikoihin tuli voimaan myös muutos, jonka myötä soveltuvuuskokeissa ei enää kiinnitetty huomiota hakijan elämänhistoriaan, luonteeseen tai persoonallisuuden piirteisiin. 1970-luvun alkuun asti opettajankoulutusyksikön rehtorilla oli ollut lähes yksinvalta siihen, keitä koulutukseen valittiin. Vuonna 1974 tästä käytännöstä luovuttiin ja tilanne perustettiin erilliset valitsijaraadit. (Rinne 1986, 177-179.)

80-luvulta lähtien opettajankoulutukseen saattoi hakea yhteisvalinnalla, mikä tarkoitti sitä, että hakija saattoi hakea useampaan hakukohteeseen samalla, haun ensimmäisen vaiheen pääsykokeella. Siihen asti hakijan oli täytynyt tehdä jokaiseen hakukohteeseensa oma hakemus. Tällä vuosikymmenellä, tarkemmin vuonna 1989, myös sukupuolikiintiöt poistettiin. Vuonna 1997 soveltuvuuskokeet ja valintojen julkistaminen siirrettiin elokuulta kesäkuulle ja soveltuvuuskokeissa tähän asti olleet autenttiset opetustilanteet poistettiin (muualta paitsi luokanopettajien aikuiskoulutuksesta Kokkolan Chydeniuksesta, jossa se on edelleen käytössä). (Räihä 2010, 50-56.)

Sukupuolikiintiöt olivat olleet tapa saada riittävä määrä miehiä opettajankoulutukseen. Kiintiöistä luopumista perusteltiin tasa-arvolilla. Ilman kiintiötä miesopiskelijoiden määrä romahti. (Räihä 2010, 54.) Vaikka kiintiöitä ei enää ole saanut virallisesti olla, on miehiä koetettu saada koulutukseen muilla

keinoin. Esimerkiksi varusmiespalveluksen suorittamisesta on saanut esivalintapisteitä 1990-luvulla. (Mankki 2019, 18.) Vaikka monenlaisia yrityksiä lisätä miehiä opetuslalle on ollut, ne eivät ole tehonneet halutulla tavalla (Räihä 2010, 49). Miesten osuus koulutukseen hyväksytyistä on noin viidesosa. Tasaista sukupuolijakaumaa opettajien keskuudessa on perusteltu sillä, että sen avulla oppilaat saisivat mallia miesten ja naisten tasa-arvosta. (OPH 2017.)

2.2 2000-luku

Vuonna 2007 käynnistettiin niin sanottu VAKAVA-hanke (eli valtakunnallinen kasvatusalan valintayhteistyöverkosto), jonka ansiosta jokainen, aikaisemmasta opintomenestyksestä huolimatta, saattoi osallistua kasvatusalan valintojen ensimmäiseen vaiheeseen ja siinä menestyttyään päästä soveltuvuuskokeeseen. VAKAVA-kokeella saattoi pyrkiä kaikkiin Suomen opettajakoulutuslaitoksiin, joten se muutti hakua valtakunnallisesti yhtenäisemmäksi. Tämän muutoksen myötä myöskään hakijan kokemukset työelämässä eivät enää vaikuttaneet soveltuvuuskokeeseen pääsyyn. (Räihä 2010, 47.)

VAKAVA-hankkeen on ajateltu vahvistavan suoraa lukiosta tulevien hakijoiden mahdollisuuksia päästä heti valmistuttuaan opiskelemaan korkeakouluun (Mankki 2019, 19). Se ei kuitenkaan ole onnistunut suunnitelmien mukaan. Samaa on yritetty myös vuonna 2016 voimaan tulleella niin sanotulla ensikertalaisuuskiintiöllä, jonka tarkoitus on taata sellaisille henkilöille suurempi pääsy jatko-opiskelemaan, jotka eivät vielä aikaisemmin ole opiskelleet korkeakoulussa. Tarkoituksena on ollut rajata nuorten välivuodet minimiin ja saada heidät nopeasti työelämään. Toimet eivät näytä tuottaneen tulosta. (Mankki 2019, 19-20.)

Viimevuosina on tehty useampiakin muutoksia korkeakoulujen hakujärjestelyihin, jotta toisen asteen koulutuksesta olisi saumattomampaa siirtyä jatko-opiskelemaan. Viimeisin on vielä meneillään oleva muutos, jonka avulla pyritään poistamaan pitkä lukurupeama pääsykokeiden edeltä (OKM 2017b, 1), mikä mahdollistaisi hakemisen matalammalla kynnyksellä esimerkiksi suoraa lukiosta ylioppilaskirjoituskeväänä. Tällaisten toimien tausta-ajatuksena

on kaiketi saada nuoria mahdollisimman nopeasti opiskelemaan ja sitä kautta valmistumaan koulutuksesta ja siirtymään työelämään.

Jatkossa yli 50% korkeakouluopiskelijoista valitaan koulutuksiin ylioppilaskirjoitusten tulosten pohjalta. Monilla aloilla säilyy lisäksi jonkinlainen pääsykoe, mutta sen kautta valittujen hakijoiden määrä on pienempi kuin kirjoitusten arvosanoilla pääsevien. Opetus- ja kulttuuriministeriö on näiden linjausten takana ja antanut lisäksi ohjeen, jonka mukaan koulutukseen hakevia saa arvioida myös soveltuvuuskokeen avulla, kunhan se on tieteellisesti perusteltua ja tutkimukseen pohjautuvaa. (OKM 2017b, 2.)

Soveltuvuuskokeiden on ajateltu olevan edelleen peruteltuja opettajankoulutukseen opiskelijoita valittaessa, koska pelkät kirjalliset kokeet eivät kerro hakijasta kaikkea mitä tulevasta opiskelijasta olisi hyvä tietää (Heikkilä, Lähteenmäki, Mikkilä-Erdmann & Warinowski 2018b). Siksi on nähty tarpeelliseksi kehittää opettajankoulutusta ja sen valintoja edelleen. Soveltuvuuskokeiden säilymiseksi on havahduttu tarpeeseen luoda tieteellistä pohjaa soveltuvuuden arvioinnille ja kehittää kokeita valtakunnallisesti yhtenäisiksi ja tasaveroisiksi (Heikkilä, Lähteenmäki, Mikkilä-Erdmann & Warinowski 2018b).

Opetus- ja kulttuuriministeriö myönsi miljoonia euroja avustuksia opettajankoulutuksen kehittämiseen vuonna 2017. Liikkeelle laitettiin useita hankkeita, joista yksi on niin sanottu OVET-hanke (opettajankoulutuksen valinnat – ennakoivaa tulevaisuustyötä). Sen tarkoituksena on kehittää opettajankoulutuksen hakuprosessia tutkimusperustaisemmaksi, valtakunnallisesti yhtenäisemmäksi (OKM 2017a) ja hakijoiden kannalta tasapuolisemmaksi (Heikkilä, Lähteenmäki, Mikkilä-Erdmann & Warinowski 2018b). Siispä vuodesta 2020 lähtien hakija voi osallistua yhteen soveltuvuuskokeeseen ja tällä samalla kokeella hakea useampaan eri yliopistoon ja useampaan eri opettajankoulutusohjelmaan (Turun yliopisto 2018).

Viimevuosiin asti jokainen yliopisto on saanut itse määritellä soveltuvuuskokeen muodon ja tavan testata hakijoiden soveltuvuutta koulutukseen, mutta jatkossa se ei ole enää mahdollista. 2020 vuodesta lähtien jokaisessa opettajankoulutuslaitoksessa on käytössä sama soveltuvuuskoemalli. (Turun yliopisto 2018.) Ylioppilaskirjoitusten tai VAKAVA-

kokeen menestyksen mukaan hakija voi tulla kutsutuksi useamman yliopiston soveltuvuuskoevaiheeseen. Riittää, että hakija tekee soveltuvuuskokeen yhdessä paikassa (määräytyy ylimpänä olleen hakuvaihtoehdon mukaan, jonka 2. vaiheeseen on tullut kutsutuksi) ja soveltuvuuskokeen pisteet huomioidaan jokaisessa hakukohteessa, jonne hakija on soveltuvuuskokeeseen tullut kutsutuksi. (Opintopolku 2019.)

2.2.1 OVET-hanke

Opettajankoulutuksen valinnat – ennakoivaa tulevaisuustyötä (OVET) on opettajankoulutuksen kehittämistä varten luotu hanke. Hankkeessa on kolme osahanketta, joiden kautta kehitetään moniulotteista opettajan osaamisen mallia (1), kansallisesti yhtenäistä soveltuvuuskoetta (2) ja opettajankoulutuksen vaikuttavuuden seurantamallia (3). (Metsäpelto 2019.) Moniulotteista opettajan osaamisen mallia on kehitetty tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Malliin on kerätty piirteitä, joita opettajaksi opiskeleminen vaatii ja mitä opettaja tarvitsee työssään (Heikkilä, Lähteenmäki, Mikkilä-Erdmann & Warinowski 2018a). Malli koostuu viidestä useampia alakohtia kokoavasta ulottuvuudesta, jotka *ovat opetuksen ja oppimisen tietoperusta, kognitiiviset taidot, sosiaaliset taidot, persoonalliset orientaatiot ja ammatillinen hyvinvointi* (Manner 2019). Opettajan mallin pohjalta on kehitetty OVET-hankkeen toista osahanketta, kansallista soveltuvuuskoetta (Warinowski).

Kriteerit opettajankoulutukseen valituksi tulemiselle ovat olleet aiemmin hataralla pohjalla. Opettajankouluttajat ovat valinneet koulutukseen pääsevät opiskelijat, mutta valitsijoille annettu koulutus ja perehdytys valintojen tekemiseen on ollut todella vähäistä (Räihä 2010, 63). Opettajankouluttajien tekemiin valintoihin on vaikuttanut jokaisen subjektiivinen käsitys opettajaksi soveltuvien piirteistä. Valitsija on saattanut valita uusia opiskelijoita koulutukseen pitkälti omien mieltymystensä pohjalta. Valintojen taustalta on puuttunut teoria ja siten valitsijoita ei ole valinnoissa ohjannut mikään tutkittuun tietoon perustunut ohjenuora esim. hyvän opettajan kriteereistä. (Räihä & Nikkola 2006.)

Kun opettajankouluttajat ovat pohjanneet valintansa henkilökohtaisiin ratkaisuihinsa (Laes 2005, 84) kutsutaan soveltuvuuden arviointia Borkenaun

(1990) mukaan ideaalipohjaiseksi (Mankki 2019, 32). Ideaalipohjainen valinta vaikeuttaa arvioinnin yhtenäisyyttä ja tieteellisen pohjan muodostumista soveltuvuuskokeessa. Samalla se aiheuttaa hakijalle epätietoisuutta siitä, mitä koulutukseen hyväksyttävältä lopulta vaaditaan. (Mankki 2019, 32.)

Tavoitepohjainen valinta sitä vastoin ottaa huomioon tutkimuspohjan aiheeseen liittyen, tässä tapauksessa esimerkiksi tarkoituksenmukaiset opettajan piirteet (Mankki 2019, 32). OVET-hankkeessa tutkimuspohjaa soveltuvuuskokeelle on luotu "Opettajan mallin" kautta. Koska opettajan malli perustuu tutkimustietoon, on soveltuvuuskokeen teoriapohja vankempi ja perustellumpi kuin aiemmin. Sen avulla ollaan menossa kohti tavoitepohjaisempaa soveltuvuuskoemenettelyä (Mankki 2019, 32). Arvioinnin kriteerien ollessa selvillä, soveltuvuuskokeen on mahdollista toimia myös valtakunnallisella tasolla yhtenäisenä.

2.2.2 Kansallinen soveltuvuuskoe

Kaikki yliopistot, joissa järjestetään opettajankoulutusta, ovat sitoutuneet totuttamaan kansallista soveltuvuuskoetta vuodesta 2020 lähtien (OVET-hanke). Soveltuvuuskoe on siis kaikissa Suomen opettajankoulutusta järjestävissä yliopistoissa kesällä 2020 samanlainen ja hakija voi hakea useampaan koulutukseen ja yliopistoon osallistumalla soveltuvuuskokeeseen vain yhdessä paikassa (Turun yliopisto 2018). Edellisinä vuosina osa opettajankoulutuslaitoksista on toiminut niin sanottuina pilotteina ja jo kokeillut uuden soveltuvuuskokeen toimivuutta (esim. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitos kesällä 2019).

OVET-hankkeen ja soveltuvuuskokeiden uudistuksen yhteydessä ollaan oltu kiinnostuneita niin sanotusta Multiple Mini Interviews (MMI) -menetelmästä. Menetelmässä, jota kutsutaan myös "pysäkkihaastatteluksi", hakija osallistuu useampaan lyhyeen arviointitilanteeseen, joista soveltuvuuskoe muodostuu. "Pysäkit" ovat keskenään erilaisia ja niillä on omat haastattelijansa ja tehtävänsä. (Mankki 2019, 61.) Viimevuoden Tampereen yliopiston opettajankoulutuksen pilottikokeilussa pysäkkihaastattelussa oli viisi pysäkkiä, jokaisessa viisi (5) minuuttia aikaa suorittaa tehtävä. Valtakunnalliseen

yhteisvalintaan on suunnitteilla neljän pysäkin pysäkkihaastattelu (Mankki 2019, 62).

Hakijalle selviää Opintopolku -foorumin sivuilta soveltuvuuskokeen olevan haastattelumuotoinen. Samassa yhteydessä on listattu hakijassa arvioitavan ”koulutettavuutta ja edellytyksiä omaksua kasvatusalalla tarvittavia tietoja ja taitoja sekä soveltuvuutta kasvatusalan työtehtäviin”. Hakijalle kerrotaan arvioinnin perustuvan ”Moniulotteiseen opettajan osaamisen prosessimalliin” ja klikkaamalla hakija voi Opintopolusta siirtyä suoraan OVET-hankkeen sivuille lukemaan mallista lisää (OVET-hanke). Lopuksi kerrotaan, että soveltuvuuskokeessa arvioidaan myös ”hakijan sitoutuneisuutta suorittaa tutkinto”. (Opintopolku 2019.)

OVET-hankkeen johtajan, Anu Warinowskin, mukaan uudessa soveltuvuuskokeessa on kyse ”hakijan koulutettavuuden arvioimisesta, ei valmiista tiedoista, taidoista tai ominaisuuksista” (Turun yliopisto 2018). Olisikin melko nurinkurista vaatia hakijalta valmiin opettajan tietoja ja taitoja, kun koulutus on vielä kokonaan edessä (Mankki 2019, 60). Soveltuvuuskokeessa yritetään löytää hakijoiden joukosta ne, joilla olisi parhaimmat edellytykset menestyä opinnoissa ja kehittyä kohti hyvää opettajuutta (Turun yliopisto 2018).

3 METODOLOGISET LÄHTÖKOHDAT

Tutkimukseni pyrkimyksenä on selvittää kokemuksia, tunteita, muistoja ja ajatuksia soveltuvuuskoehetkistä. Tarkoitus on kuulla haastateltavia ja tallettaa heidän ajatuksiaan ja sitten analysoida ja vertailla niitä ja tuntea kertomuksellisuus ja mahdolliset tunteet mukana tutkimuksessani. Haluan vangita tutkimukseeni haastateltavien omaa ääntä ja pohtia ja analysoida heidän esiin tuomiaan näkökulmia monelta kantilta ja syvällisesti. Tällaiseen toimintaan laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus antaa mahdollisuuden.

Laadulliselle tutkimukselle on usein ominaista, että tutkittavia on melko vähän, mutta niihin pureudutaan mahdollisimman perusteellisesti (Eskola & Suoranta 2014, 18). Tällainen lähestymistapa sopii tutkimukseeni, jossa tarkoitus on selvittää perusteellisesti muutenkin melko rajatun ryhmän kokemuksia kahdesta erilaisesta soveltuvuuskokeesta. Käytän tutkimuksessani myös Eskolan ja Suorannan (2014, 18) mainitsemaa harkinnanvaraista otantaa, jotta saan tutkimukseeni kaikkien luokanopettajaopiskelijoiden joukosta juuri heidät, jotka ovat käyneet läpi tutkimukseni kannalta keskeiset tilanteet, eli soveltuvuuskokeet tiettyinä aikoina.

Keräsin aineiston haastattelujen avulla. Haastattelu on laadullisen tutkimuksen kentällä yleinen aineistonkeruutapa. Pähkinänkuoressa haastattelun idea on se, että toinen henkilö, eli haastattelija, kysyy kysymyksiä toiselta henkilöltä, eli haastateltavalta. Tätä aineistonkeruutapaa käytetään, kun halutaan tietää mitä toinen ihminen ajattelee. (Eskola & Suoranta 2014, 86.)

Käytän tutkimuksessani teemahaastattelua, jossa on myös puolistrukturoidun haastattelun piirteitä. Teemahaastattelussa haastattelijalla on teemoja, joista hän haluaa haastateltavan kertovan. Puolistrukturoidulle haastattelulle on ominaista, että jokaiselta haastateltavalta kysytään samat kysymykset, eli ne esitetään jokaiselle haastattelijan toimesta samoin. Jokainen haastateltava vastaa kysymyksiin omin sanoin (vrt. strukturoitu haastattelu). (Eskola & Suoranta 2014, 87.) Noudattelin jokaisessa

haastattelussa ennalta suunnittelemaani kaavaa. Kävin läpi samat teemat ja kysyin ne melko samoin kaikilta haastateltaviltani. Haastatteluni kallistuvat kuitenkin enemmän teemahaastattelun kuin strukturoidun haastattelun puolelle siitä syystä, että kun haastattelussa tuli ilmi jotain kiinnostavaa, saatoin kysyä lisäkysymyksiä tai kannustaa haastateltavaani kertomaan aiheesta lisää. Tutkimuksen aiheen kannalta oli antoisaa, että haastateltava sai itse omin sanoin kertoa, halutessaan laveastikin, ajatuksiaan ja kokemuksiaan kysymyksiin liittyen. Haastattelu on usein keskustelunomaista ja kuten Jari Eskola ja Juha Suoranta (2014, 86) asian muotoilevat ”Kun haluamme tietää jotain ihmisestä – mitä hän ajattelee, minkälaisia motiiveja hänellä on jne. – niin miksi emme kysyisi häneltä suoraan?”

Toisaalta haastattelutilanne saattaa jännittää haastateltavaa ja siten luottamus haastattelijan ja haastateltavan välillä onkin ehdottoman tarpeellinen haastattelun onnistumisen takaamiseksi ja tarpeeksi kattavien vastausten saamiseksi. Haastattelijana loin luottamusta tilanteeseen siten, etten heti käynyt tutkimusaiheeseeni käsiksi, vaan lähestyin aihetta johdatellen ja nykyhetkestä kysellen. Tavoitteenani oli sillä tavalla saada haastateltava rentoutumaan ja luoda turvallinen ilmapiiri. Ensin haastateltavat saivat kertoa kuulumisia ja tunnelmia ensimmäisen syksyn ajalta ja se silmin nähden rentoutti tilannetta, jolloin oli luontevampi jatkaa tarkemmin haastatteluni muihin osiin. Haastattelujen tekeminen on melko aikaa vievää. Aikaa kuluu myös, kun tehdyt haastattelut litteroi nauhoitusten pohjalta. (Eskola & Suoranta 2014, 94.) Haastattelumenetelmän vahvuudet painavat vaakakupissa kuitenkin enemmän kuin heikkoudet.

Haastattelin Tampereen luokanopettajakoulutukseen vuonna 2019 sisään päässeitä henkilöitä, jotka olivat kokeneet uudenlaisen soveltuvuuskokeen. Soveltuvuuskoe oli vuoden 2019 kesällä erilainen kuin edellisinä vuosina. Etsin ensimmäisen vuoden opiskelijoiden joukosta haastateltavikseni sellaiset henkilöt, jotka olivat päässeet Tampereen luokanopettajakoulutuksen soveltuvuuskoevaiheeseen jo aikaisemminkin ja siten kokeneet myös aiemmin käytössä olleen soveltuvuuskokeen. Halusin haastatteluillani selvittää, millaisia kokemuksia haastateltavillani oli läpikäymistään soveltuvuuskokeista ja miten kokeet heidän mielestään erosivat toisistaan.

Koska tutkin opiskelijoiden kokemuksia, on kokemusten tutkimiseen syytä tutustua hieman tarkemmin. Juha Perttula (2005, 116) määrittelee kokemuksen suhteena kokevan subjektin ja kokemuksen kohteena olevan objektin välillä. Näiden kahden välillä olevaa kokemusta voi kutsua myös merkityssuhteeksi. On sekä tietoisia että tiedostamattomia kokemuksia. Kokemus muodostuu suhteessa yksilöä ympäröivään todellisuuteen.

Kokemuksen tutkiminen on empiiristä tutkimusta, koska sitä tutkiessaan tutkija tutkii jotain itsensä ulkopuolella. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa tutkijana olen kiinnostunut opiskelijoiden kokemuksista tutkimusaiheeseen liittyen. Toisaalta empiirinenkin tutkimus vaatii mukaan myös tutkijan, joka tutkii itsensä ulkopuolista maailmaa omista ajatuksistaan käsin. (Perttula 2005, 134.)

Kokemuksen tutkimisessa on keskeistä se, että tutkija kohtaa tutkimansa kohteen objektiivisesti ja siten kuin se todellisuudessa on olemassa. Tutkittavan täytyy kuvata kokemuksiaan jollain tavalla ja tässä tutkimuksessa tutkittavat toivat kokemuksiaan esiin haastattelutilanteessa. Kokemusten selvittäminen haastatellen toimii luontevasti, kun tutkittava saa itse kertoa kokemuksistaan tutkijan johdatellessa häntä haluttujen kokemusten pariin. (Perttula 2005, 137-141.) Muodostamani haastattelutilanteen kautta tämä tuntui onnistuvan hyvin.

4 TUTKIMUS

Tutkimuksessani haastattelin Tampereen yliopiston luokanopettajakoulutuksen ensimmäisen vuoden opiskelijoita. Rajasin haastateltavani sellaisiin henkilöihin, jotka ovat hakeneet joskus aikaisemminkin tähän samaan koulutukseen ja päässeet silloinkin soveltuvuuskokeisiin asti, mutta eivät siitä eteenpäin. Koska haastateltavani olivat ensimmäisen vuoden opiskelijoita, olivat he tulleet valituiksi koulutukseen viimeisimmällä hakukerralla (toki poikkeuksina opintojen aloittamista lykkäävät, mutta tällaisia henkilöitä en ottanut haastateltavikseni). Siten haastateltavikseni valikoituneilla oli kokemus sekä uusimmasta (kesän 2019) soveltuvuuskoemaalista että sitä edeltäneestä mallista.

Siskoni (joka on koulutuksessamme ensimmäistä vuotta opiskelemassa) kautta sain tietää kaksi mahdollista haastateltavaa ja otinkin heihin alustavasti yhteyttä asian tiimoilta. Myöhemmin ilmaantui yksi haastateltava lisää niin sanotun ”puskaradioefektin” avulla. Lopulta eräs ensimmäisen vuoden opiskelija laittoi kaikkien ensimmäistä vuotta opiskelevien viestiketjuun ilmoituksen kandidaatin tutkimuksestani ja pyynnön ottaa häneen yhteyttä, jos omasi vaaditunlaisen taustan. Yhteyttä ottaneille hän antoi numeroni ja he olivat minuun yhteydessä viestein. Kaiken kaikkiaan pidin yhteensä viisi haastattelua. Sovin haastatteluajankohdan haastateltavieni kanssa viesteillä. Haastattelut kestivät 22 minuutista 37 minuuttiin. Litteroin haastattelut.

Haastattelut olivat teemahaastatteluja. Olin miettinyt etukäteen teemoja, joista halusin haastateltavaltani kuulla ja muutaman alakysymyksen kutakin teemaa kohden, jos haastateltavan olisi vaikea alkaa kertoa aiheesta. Halusin pitää tilanteet keskustelevina ja koenkin haastattelun vahvuutena erityisesti sen, että jos haastattellessani kuulin haastateltavan sanovan jotain mielenkiintoista, saatoin pyytää häntä kertomaan aiheesta lisää tai jatkamaan siitä mihin jäi. Kaikilta haastateltavilta kysyin siis kutakuinkin samoja asioita, ja he saivat kertoa omin sanoin tunnelmiaan ja muistojaan.

Kysyin haastateltaviltani ensin heidän ensimmäisen syksynsä kulusta. Sitten lähdin kauempaa, kyselin välivuosista ja siirryin vähitellen kohti soveltuvuuskokeita, niihin valmistautumista ja tuntemuksia ennen koetta. Pyysin haastateltavia palaamaan tunnelmiin ennen soveltuvuuskokeita sekä tunnelmiin niiden aikana ja jälkeen. Ohjasin haastateltaviani vertailemaan tunnelmia ja kokemuksia erilaisten soveltuvuuskokeiden aikana.

Haastateltavani vertailivat kahta Tampereen yliopiston luokanopettajankoulutukseen hakiessaan kokemaansa soveltuvuuskoea. Aiempi koe sisälsi niin sanotun visuaalisen tehtävän, jossa monena vuonna on täytynyt ottaa oma liima, sakset, värikynät ynnä muut sellaiset mukaan kokeeseen ja kokeessa on ollut ohjeena askarrella esimerkiksi kollaasi annetuista materiaaleista annettuun aiheeseen liittyen. Toinen osuus soveltuvuuskokeessa on ollut ryhmätilanne. Tämä tilanne on kuvattu ja sitä on ollut seuraamassa useampi arvioitsija. Tilanteessa on oltu neljän henkilön ryhmässä ja keskusteltu jostakin annetusta aiheesta tai on yhdessä suunniteltu jotain. Lisäksi kokeessa on ollut 20 minuutin yksilöhaastattelu, joka on myös kuvattu ja haastattelijoina on ollut kaksi arvioitsijaa ja siinä hakija on ollut yksin vastaamassa hänelle esitettyihin kysymyksiin niin sanottuun perinteisen haastattelun tyyliin. Haastattelu ja ryhmätilanne on kuvattu tarkistusten tai oikaisuvaatimusten varalta.

Kesällä 2019 ensimmäistä kertaa Tampereella käytössä ollut soveltuvuuskoe muodostui viidestä viiden minuutin mittaisesta tilanteesta, joista jokainen oli eri tilassa saman käytävän varrella ja joista jokaisessa oli eri haastattelija. Hakija kulki huoneesta toiseen siten, että oltuaan ensimmäisessä huoneessa maksimissaan viisi minuuttia, hän palasi käytävään ja siirtyi seuraavan huoneen kohdalle ja odotteli seuraavaa tilannetta noin 3 minuuttia, ennen kuin pääsi suorittamaan tehtävää. Jokainen tilanne oli erilainen kuin toinen. Neljässä ensimmäisessä oli tarkoitus eläytyä tilanteeseen tai kertoa mitä näkee kuvassa tai mitä tekisi jossain tilanteessa. Viidennessä ja samalla viimeisessä huoneessa hakija pääsi kertomaan itsestään, taustastaan ja miksi oli hakenut koulutukseen. Viimeinen huone oli ikään kuin ”normaali” haastattelutilanne.

Analysoin ja etsin tuloksia aineistosta sisällönanalyysin avulla. Sisällönanalyysissa etsitään tekstimuotoisesta aineistosta samankaltaisuuksia

ja eroavaisuuksia ja tiivistetään niitä (KvaliMOTV 7.3.2). Sisällönanalyysin kautta lähdin teemoittelemaan (KvaliMOT 7.3.4) aineistosta löytämiäni havaintoja. Löysin melko nopeasti aineistostani muutamia teemoja, jotka toistuivat, jos eivät ihan jokaisessa haastattelussa, niin ainakin useammassa. Keräsin löytämiäni havaintoja taulukkoon. Seuraavassa kappaleessa (Analyysi) esittelen aineistosta tekemiäni havaintoja, taulukon ja sitaattien avulla.

5 TULOKSET

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni keskeisiä tuloksia ja havainnollistan huomioitani sitaateilla litteroidusta haastatteluaineistostani. Tutkimuksessani selvitän, millaisia kokemuksia ensimmäisen vuoden luokanopettajaopiskelijoilla on kahdesta erilaisesta soveltuvuuskokeesta. Huomasin monien samojen piirteiden toistuvan haastattelusta toiseen. Seuraavaan kappaleeseen olen koonnut haastatteluissa esiin tulleita kokemuksia soveltuvuuskokeista ja samalla siis tutkimukseni tuloksia.

Haastattelutilanteet lähtivät hieman kaukaa pohjustaen. Ne etenivät välivuosista keskustellen ja lopulta päädyimme soveltuvuuskokeisiin, minua tutkimukseni kannalta enemmän kiinnostavaan aiheeseen. Haastateltavat kertoivat omin sanoin kahdesta Tampereella kokemastaan, keskenään hyvin erilaisesta soveltuvuuskokeesta. He kertoivat kokeista, niiden sisällöstä ja rakenteesta, mutta myös (hieman ohjatesani keskustelua) kokemuksistaan, tunnelmistaan ja ajatuksistaan kokeisiin liittyen ja niitä toisiinsa vertaillen. Jokaisessa haastattelussa tuli esiin se, että uudesta kokeesta oli pidetty.

Olen kerännyt taulukkoon (Taulukko 1.) aineistosta löytämiäni kohtia liittyen haastateltavieni kokemuksiin ja mielipiteisiin hyvistä sekä niin sanotuista heikoista puolista sekä uudessa että vanhassa koemallissa. Taulukon jälkeen paneudun sen sisältöön tarkemmin. (Käyttämistäni lainauksista olen jättänyt kirjoittamatta useita ”niinku” -sanoja.)

TAULUKKO 1.

Uusi koe hyvää	Uusi koe ”heikkoa”	Vanha koe hyvää	Vanha koe ”heikkoa”
Monta haastattelijaa: ihmiskemiat eivät			Yksilöhaastattelussa vain kaksi haastattelijaa:

välttämättä vaikuta niin paljon			"mitä jos ei synkkaakaan..."
	Alussa kiireentuntu ja hämmennys tilanteissa, "Eikö pääse ollenkaan kertomaan itsestään ja miksi olisi hyvä opettajaksi?"	Visuaalinen: rento, kiva Ryhmätehtävä: mahdollisuus osoittaa vuorovaikutus-, ryhmytyö- ja sosiaalisia taitoja Yksilöhaastattelu: hyvin aikaa kertoa	Visuaalinen: hämmennys, "ei sopinut mulle" Ryhmätehtävä: jäi kokeneempien hakijoiden varjoon Yksilöhaastattelu: jos alussa tuli jäätyminen, ei päässyt tilanteesta pois
Tehtävät helppoa yhdistää haettavaan koulutukseen	Osa tilanteista hämmentäviä		Tehtävät vaikeampi liittää haettavaan koulutukseen
Paljasti hakijan todellisen "luonnon"	Tehtävät eivät kerro kaikkea hakijasta		Saattoi helpommin pitää "opeteltua roolia" yllä
Tilanteiden välissä ehti hengähtää eikä ollut aikaa jäädä murehtimaan edellistä tilannetta		Reilusti aikaa väleissä	Osasiko käyttää tauot "oikein" (lepoon ja seuraavaan hetkeen valmistautumiseen)
Tyhjentyneet olo, sai sanottua kaiken mitä halusikin	Koepäivän jälkeen olo, että jotain jäi sanomatta		
Koepäivä nopeasti ohi	"Kurkkua kuivasi", kun puhui niin paljon niin lyhyessä ajassa	Koko päivän ajan oli jotain puuhaa, niin päivä meni nopeasti ohi	Koepäivä saattoi olla todella pitkä, "arpapeliä"

5.1 Tehtävät soveltuvuuskokeissa

Haastatteluissa tuli monin paikoin esiin mainintoja kesän 2019 ja sitä ennen käytössä olleen soveltuvuuskokeen tehtävien ja tilanteiden ominaisuuksista ja eroista. Aiemmin käytössä olleessa soveltuvuuskokeessa ollutta visuaalista tehtävää ihmeteltiin monissa haastatteluissa. Sen yhteyttä haettavaan koulutukseen ei oltu ymmärretty, siitä ei muuten vain oltu pidetty ja se oli aiheuttanut stressiä. *”Se askartelu oli vähän sillai yks iso kysymysmerkki et mitähän täs haetaan...”* (Haastattelu 2). Toisaalta eräs haastateltava otti esiin visuaalisen tehtävän rennon ja jännitystä purkavan puolen: *”Mä tykkäsin et se oli semmonen rento siinä heti aluks... ja myös se et pääs tekeen heti siihen alkuun jotain luovaa niin sit se myös silleen vei sitä jännitystä.”* (Haastattelu 5). Kokemukseen visuaalisesta tehtävästä on voinut vaikuttaa myös oma harrastuneisuus, suhde taiteeseen tai askarteluun sekä kokemus omista taidoista.

Nykyistä edeltävän kokeen ryhmätehtävä oltiin koettu perustelluksi ja hyväksi. Haastateltavieni kokemusten mukaan ryhmätehtävän kohdalla oli ollut selkeää, että se oli arvioinut vuorovaikutus- ja sosiaalisia taitoja ja sille oltiin nähty paikka haettavan koulutuksen soveltuvuuskokeessa. Toisaalta moni haastateltava nosti pohdinnassaan esiin vähemmän kokemusta omaavien hakijoiden eriarvoisen aseman esimerkiksi työkokemusta omaaviin hakijoihin verrattuna.

”Me puhuttiin opettajien työhyvinvoinnista siinä, niin nous tosi vahvasti esiin se että jos sull on enemmän työkokemusta nii sä pääset tosi paljon enemmän siin ryhmässä esille ja mul oli silloin tosi vähän työkokemusta opettajana et sit se oli vähän silleen et vaan myötäili tavallaan niit toisten fiiliksi ja tuntu et siin jäi ihan tosi varjoon...” (Haastattelu 2).

Samassa soveltuvuuskokeessa oli ollut yksilöhaastattelu, joka myös oltiin nähty hieman ristiriitaisessa valossa. Toisaalta haastateltavien mielestä haastattelu oli ollut hyvä paikka päästä kertomaan itsestään ja taustastaan ja miksi olisi hyvä koulutukseen. Toisaalta taas yksilöhaastattelussa oli saattanut ajautua ”jaarittelun” puolelle, kun ajan kulumista oli ollut vaikea hahmottaa ja jos oli tullut jokin haaste matkan varrelle, tilanteesta ei ollut päässyt pois.

“...siellä ensimmäisessä ku oli se 20 minuuttia ja siellä jos kieli meni solmuun ekan viiden minuuttin aikana nii st siinä piti vähän kerätä itteään siinä ja sit sitä mietti et mitäs tässä nyt loput 15 minuuttia sitte ku tuli tollanen, tommonen kämmi siihen alkuun.” (Haastattelu 4).

Useammassa haastattelussa verrattiin uutta edeltäneen soveltuvuuskokeen yksilöhaastattelutilannetta viimeisimmän soveltuvuuskokeen viiteen viiden minuutin tilanteeseen. Viimeisimmässä mallissa oltiin nähty myönteisenä asiana tilanteiden määrä ja nopea tempo.

“... siel on viis eri haastattelupistettä et vaikka siellä yhdellä pisteellä tuliski se jäätyminen nii sit sä pystyt, se periaatteessa nollaantuu siinä heti ja pääset seuraavalle haastattelijalle.” (Haastattelu 4)

Useampi piste oli taannut hakijalle sen, ettei sisäänpääsy ollut ollut ainakaan yhdestä haastattelijasta ja haastattelijan ja hakijan välisistä kemioista kiinni. Toisaalta aiemmassakin soveltuvuuskokeessa oli ollut monta tilannetta ja arvioitsijaa, joiden kautta hakija oli saattanut tulla valituksi koulutukseen. Toisaalta viimeisimmässä soveltuvuuskokeessa tilanteet olivat olleet raameiltaan niin verrattavissa tosiinsa, että ehkä hakijan oli ollut luontevampi nähdä ne rinnakkaisina ja saman arvoisina sisäänpääsyn kannalta.

Hakijoilta oltiin vaadittu tilanteissa monenlaisia asioita. Ensimmäisessä tilanteessa oli ollut tarkoitus kertoa haastattelijaille, miten kävisi tietyn aiheen oppilaitten kanssa läpi. Seuraavissa tilanteissa oli ollut tunnetaitotehtäviä, kuvantulkintaa ja viidennessä huoneessa oli ollut niin sanottu perinteinen haastattelu, jossa hakija pääsi kertomaan itsestään. Montaa haastateltavaa ensimmäinen huone oli hämmentänyt ja yllättänyt: “Mua meinas alkaa naurattaa vaa et ihan oikeesti mä alan nyt vetää extemporeena jotain opetusta tässä...” (Haastattelu 2). Myös kuvantulkinta tehtävä oli hämmentänyt useampia aluksi. Tehtävässä oli annettu ohjeeksi vain kertoa mitä näkee kuvassa. Vaikka osa tehtävistä oli aluksi hämmentänyt heitä, haastateltavani kehuivat tehtäviä ylipäänsä ymmärrettäviksi ja niiden kautta oli ollut helppoa hahmottaa, mihin koulutukseen oli ollut hakemassa: “Mun mielest toi oli paljon parempi et noi kaikki liitty tähän koulutukseen oikeesti et semmosii taitoja testattiin mitä tääl tarvitaanki.” (Haastattelu 1). Tehtävät olivat olleet monen mielestä loogisessa yhteydessä luokanopettajakoulutukseen, ja heistä oli tuntunut mahdolliselta hahmottaa mihin milläkin tehtävällä pyrittiin.

5.2 Aika

”Aika” ilmiönä nousi kaikissa haastatteluissa jollain tapaa esiin. Aika oli ollut tiiviisti yhteydessä soveltuvuuskokeessa suoriutumiseen ja ”fiilikseen” päivän aikana. Aikaa oli ollut joko liian vähän tai liian paljon, ja se oli ollut tarkoituksenmukaisesti käytössä tai sitä ei oltu osattu käyttää. Aika oli liittynyt sekä tilanteisiin, joissa soveltuvuutta oli koeteltu että tilanteisiin, jotka olivat olleet testaustilanteiden väleissä ja ulkopuolella.

Aika nousi esiin haastatteluissa esimerkiksi silloin kun tuli puhetta soveltuvuuskoepäivästä ylipäättään. Jokainen haastateltava kiitteli sitä, kuinka kesän 2019 soveltuvuuskoepäivä oli ollut kokonaisuudessaan niin kompakti ja nopeasti ohi: *”Positiivinen (olo jäi) et tosiaan ku se kesti niin lyhyen aikaa.”* (Haastattelu 3).

Aikaisemmassa soveltuvuuskoemallissa soveltuvuuskokeen osaset olivat olleet jo itsessään paljon pidempiä kuin kesällä 2019 järjestetyssä kokeessa. Lisäksi koepäivään oli vaikuttanut valtavasti oman sukunimen ensimmäinen kirjain ja mitä se oli minäkin soveltuvuuskokeita järjestettävänä päivänä tarkoittanut. Soveltuvuuskoepäivä oli kaikilla alkanut aikaisin aamulla yhteisellä aloitusluennolla, ja sen jälkeen oli ollut visuaalinen tehtävä. Siitä eteenpäin oli ollut arpapeliä, kuinka pitkä päivä oli ollut luvassa ja millaisia taukoja seuraavien koetilanteiden väleissä tuli olemaan. Osalla haastateltavistani soveltuvuuskoepäivä oli kestänyt aamusta pitkälle iltapäivään, ja osan päivä oli ollut muutamassa tunnissa ohi.

Eräs haastateltava otti pohdinnassaan esiin myös sen, että koepäivän lyhyellä pituudella oli poistettu ulkopuolisten, kenties jopa hakijasta itsestään riippumattomien tekijöiden vaikutus.

”Siin ei tuu semmosia ulkopuolisia tekijöitä sit et vaik ois väsyneenäkin tulla nii ois varmasti jaksanu panostaa sen ajan mitä se oli. Et jos on jännittäny ja ei oo nukkunu nii varmasti pystyis skarppaamaan sen ajan... ne ulkopuoliset tekijät ehkä karsitaan enemmänki pois...” (Haastattelu 3).

Oliko soveltuvuuskoepäivän jälkipuoliskolla, jopa myöhemmin iltapäivällä, hakijalla enää energiaa antaa kaikkeaan yksilohaastattelutilanteessa, vanhanmallisessa soveltuvuuskokeessa? Lyhyemmässä koepäivässä oli

vähennetty tällaisten ulkopuolisten tekijöiden, kuten väsymyksen, vaikutusta kokeessa menestymiseen.

Joidenkin haastateltavieni mielestä pitkätkin tauot koetilanteiden keskellä olivat olleet hyvä asia. Niiden aikana oli ehtinyt hengähtää ja jutella esimerkiksi samaan ryhmähaastatteluun tulevien kanssa. Samalla osa haastateltavista pohti, olivatko he osanneet ottaa tauoista ”kaiken irti”.

”Ehkä ois voinu käyttää sen ajan vähän silleen hyödyllisemmin siihen jotenki valmistautuu ja henkisesti silleen jotenki. Et vaik mennä ja olla yksin hetken aikaa, sen sijaan että siinä porukassa keskustelea edellisestä...” (Haastattelu 5).

Taukojen ”hyödyksi” käyttämiseen liittyi haastateltavien vastauksissa myös haaste. Jos tauot olivat sattuneet olemaan todella lyhyitä, niiden aikana ei ollut ehtinyt juurikaan hengähtää ja ajatuksien huomio oli suuntautunut uuteen paikkaan löytämiseen.

Tätä haastetta viimeisimmässä soveltuvuuskoemallissa ei oltu nähty olevan. Kaikki soveltuvuuskokeen tehtävien pisteet olivat olleet saman käytävän varrella eikä tilanteiden välissä ollutkaan ollut tarkoitus tehdä muuta kuin mennä ”seuraavan oven eteen”, hengähtää ja suunnata ajatukset kohti seuraavaa tilannetta. Eräs haastateltava mainitsi, ettei siitä haittaa olisi ollut, jos tauot tilanteiden väleissä olisivat olleet hieman pidempiä. Silti oltiin yhtä mieltä siitä, että taukojen ollessa lyhyitä ei ollut jäänyt aikaa murehtia edellistä tilannetta ja siellä kenties sanomatta jääneitä asioita, vaan oli täytynyt suunnata ajatukset jo seuraavaan hetkeen. Tauoilla oli saanut myös mukavasti olla hetken yksikseen ja kerätä ajatuksia.

”...siin oli tosi hyvä just se et siin ei ollu välissä mitään puolta tuntia vaan se oli just se kaks minuuttii ja sit uuteen et se oli nopeesti ohi nii sä et kerenny siinä ylianalysoimaan itekään tai saanu semmosta paniikkii päälle...” (Haastattelu 1).

Koetilanteiden ajasta oltiin montaa mieltä. ”Vanhanmallisen” kokeen yksilöhaastattelun ja ryhmätehtävän pituuksia oltiin pidetty sopivina. Toisaalta useammalle oli jäänyt niistä sellainen kokemus, ettei ollut ehtinyt sanoa kaikkea mitä olisi halunnut. Kesän 2019 soveltuvuuskokeessa olleista 5 minuutin tilanteista oltiin pidetty. Ne olivat olleet kaikkien mielestä keskimäärin sopivan mittaisia, vaikkakin joissain tilanteissa aikaa oli ollut liikaa ja joissain liian vähän.

Haastateltaville oli silti jäänyt kaiken kaikkiaan sellainen olo, että he olivat ehtineet kertoa suurimassa osassa tilanteista kaiken, mitä olivat halunneetkin.

”...ei jääny kairaamaan, että ei saanu sanottua mitä halus tai et jäi joku sanomatta, tekemättä, et semmonen et nyt mä oon ainakin, tuntu et on antanu kaikkensa, semmonen fiilis must enemmän jäi ku sit taas ehkä siitä edellisestä versiosta.” (Haastattelu 3)

Uuden kokeen tilanteissa oli ollut kello näkyvillä, joten hakija oli nähnyt koko ajan, kuinka paljon aikaa oli ollut vielä jäljellä. Hakijat olivat kokeneet kellon suhteen alkujärkytyksen, mutta siitä selvittyään kaikki olivat pitäneet kellon esilläoloa hyvänä asiana. Sen avulla oli voinut olla joka hetki selvillä ajan kulusta ja suunnitella puheenvuoronsa aikaan sopiviksi. Aineistossa oli yksi maininta siitä, kuinka ajan seuraaminen oli saattanut viedä ajatuksia pois tilanteesta, mutta samalla tämäkin haastateltava oli pitänyt kellon esilläoloa kuitenkin lopulta hyvänä asiana.

Useampi haastateltava otti esiin näkökulman, jonka mukaan sellaisessa soveltuvuuskoetilanteissa, jossa on enemmän aikaa kertoa itsestään ja vastata kysymyksiin, on haastateltavan helpompi pitää päällään jotain opettelemaansa ”roolia” tai vastata kysymyksiin ennalta harjoittelemillaan tavoilla.

”Tokihan tommoses haastattelu sitten just, mikä aikasemmin oli se 15 vai 10 minuutin se haastattelu, nii tota, siin kylhän sä pystyt vastaamaan jotain just semmosia et sä oot lukenu et mitä siel halutaan ja rupeet kertoo jotain mikä ei ois totakaan...” (Haastattelu 1)

”...kun sä oikeesti lähet miettiin niitä juttuja ja rupeet miettiin et no, mitä mä tähän nyt vastaan, nii kyl seki jos se on valmiiks mietittyä ja se ei oo sitä kunnollista omaa normaalia nii kyl se aika äkkiä unohtuu siin tilanteessa jos on suunnitellu jotain.” (Haastattelu 3)

Tällä näkökulmalla perusteltiin viimekesäisen soveltuvuusmallin hyviä puolia. Kun kyseisessä kokeessa olleet tilanteet olivat olleet lyhyitä ja niissä oltiin suoritettu erilaisia tehtäviä, oltiin nähty haastavammaksi pitää ennalta harjoiteltua roolia yllä. Siten tilanteiden oltiin koettu tuovan hakijan ”todellista” puolta paremmin esiin. Toisaalta koettiin myös, että sellaiset tehtävät, joilla hakijaa viimeisimmässä kokeessa oltiin arvioitu, eivät välttämättä kertoneet kaikkea. Tällä viitattiin siihen, että jokin toisenlainen koe olisi saattanut tuoda hakijasta eriasioita ja eri tavalla esiin. Toisessa haastattelussa mainittiin ryhmätehtävän olleen hyvä siksikin, että sen avulla oli päässyt näyttämään

omaa osaamistaan vuorovaikutustilanteissa. Kesän 2019 soveltuvuutta mittaavassa kokeessa sellaista tilannetta ei ollut ollut, joten kyseisessä kokeessa olleet tehtävät eivät olleet arvioineet hakijan tätä ominaisuutta lainkaan. Esimerkiksi siten viimeisimmän kokeen tehtävät “eivät olleet kertoneet kaikkea”.

5.3 Keskeisimmät tulokset

Tutkimuksessani tutkin ensimmäisen vuoden luokanopettajaopiskelijoiden kokemuksia kahdesta erilaisesta soveltuvuuskokeesta. Pyysin heitä vertailemaan kesän 2019 soveltuvuuskoetta ja sitä ennen käytössä ollutta koetta keskenään. Haastattelin opiskelijoita ja haastattelujen perusteella esiin nousi neljä keskeistä tulosta. Ne on listattu alle.

1. Hakijat kokivat kesän 2019 soveltuvuuskokeen toimivammaksi kuin aiemman kokeen.
2. Kesän 2019 soveltuvuuskokeen tehtävät oli helpompi liittää haettavaan koulutukseen (verrattuna aiempaan kokeeseen).
3. Kesän 2019 soveltuvuuskoepäivän aikataulu oli toimivampi kuin aiemmassa kokeessa.
4. Hakijat kokivat kokeen (kesä 2019) alussa kiireen tuntua ja hämmennystä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA TULOSTEN TARKASTELU

Tässä luvussa teen johtopäätöksiä saamistani tuloksista ja tarkastelen keskeisimpiä tuloksiani vielä lähemmin.

6.1 Johtopäätökset

Tulosten perusteella on mahdollista luoda muutamia johtopäätöksiä. Kesä 2019 soveltuvuuskokeessa hakijan soveltuvuutta arvioi viisi valitsijaa, kun taas aiemman mallisessa kokeessa hakijan yksilöhaastattelussa valitsijoita oli kaksi, samat henkilöt koko haastattelun ajan. Näyttää siltä, että hakija kokee henkilökemioiden vaikuttavan lopulliseen valintaan vähemmän, mitä useampi valitsija valintakokeessa on.

Kesän 2019 valintakokeen taustalle on löydetty tutkimuksellista perustaa ja valintakriteereistä on saatu sen myötä perustellumpia ja kaikille valitsijoille yhtenäisempiä. Tulosten perusteella voi siis tehdä johtopäätöksen, jonka mukaan soveltuvuudenarviointikriteerien ollessa valitsijoiden kesken yhtenäisiä, on hakijan helpompi nähdä mihin tehtävillä pyritään.

Soveltuvuuskoepäivä on saattanut aiemmin kestää aivan aamuvarhaisesta pitkälle iltapäivään. Kesän 2019 soveltuvuuskokeesta tämä ulottuvuus oli poistettu. Jokaisella hakijalla oli silloin yhtenäisen mittainen ja lisäksi huomattavasti kompaktimpi koepäivä. Voi jopa todeta, että koepäivän ollessa tiiviimpi, kokemus kokeesta oli myönteisempi.

Kesällä 2019 hakijoita arvioitiin viidessä viiden minuutin hetkessä, joissa tarkoituksena oli kussakin vastata annettuun tehtävään. Useat tutkittavistani olivat nopeasta temmosta huolimatta ehtineet sanoa sen mitä olivat aikoneetkin, kun taas aiemmassa kokeessa usealle oli jäänyt tunne, että jotain oli jäänyt sanomatta. Siispä kun haastattelutilanne oli lyhyempi ja sen sisältönä oli suorittaa tehtävä, hakija ehti paremmin sanoa mitä aikoikin.

6.2 Tulosten tarkastelua

Tutkimukseni tuloksia on mahdollista rinnastaa aikaisempiin tutkimustuloksiin ja niissä on nähtävissä keskenään samankaltaisia piirteitä. Haastatteluissa ilmeni myönteisyyttä uutta soveltuvuuskoea kohtaan. Haastateltavat kehuivat koetta kokonaisuutena, monelta eri kanteilta. He olivat kokeneet toimiviksi kokeen järjestelyt, nopeatempoisuuden, lyhyet tehtävähetket ja sen, että koepäivä oli ylipäänsä kompakti. Toisin sanoen kokeen struktuuri oli heidän kokemuksensa mukaan onnistunut. Myös Mankki toteaa väitöskirjassaan (2019, 61) soveltuvuuskokeen struktuurin olevan keskeinen tekijä toimivan kokeen takaamiseksi. Kun koetilanteet ovat strukturoidumpia, jää vähemmän tilaa esimerkiksi valitsijoiden subjektiivisille käsityksille hyvästä hakijasta.

Useammalla haastateltavalla oli kokemus myös siitä, että uuden soveltuvuuskokeen usea haastattelija varmisti sen, ettei ”henkilökemioilla” tuntunut olevan vaikutusta valituksi tulemiseen. Kun kokeessa oli monta tilannetta, joissa kaikissa oli eri haastattelija, hakija saattoi luottaa siihen, ettei yhden haastattelijan subjektiivinen mieltymys tai kokemus haastateltavasta vaikuttanut lopulliseen päätökseen. Myös tämä kokemus on liitettävissä Mankin (2019, 61) mainitsemaan kokeen struktuuriin. Kun kokeessa on useampi osa, jotka kaikki ovat kompakteja ja tarpeeksi lyhyitä, on valitsijoiden luontevampi käyttää yhteisiä valintakriteerejä, omiensa sijaan. Tämä kehittää myös hakijoiden oikeusturvaa sekä luottamusta kokeeseen, kun yksittäisen valitsijan henkilökohtaiset ajatukset eivät vaikuta valintaan merkitsevästi. (Mankki 2019, 61.)

Monet haastateltavista mainitsivat uuden kokeen myönteiseksi puoleksi sen, että verrattuna edeltävään kokeeseen, kokeessa suoritettavat tehtävät oli helpompi yhdistää haettavaan koulutukseen ja niiden taustalla olevia syitä tuntui olevan vaivattomampaa nähdä. Soveltuvuuskokeessa on vankempi tutkimuspohja kuin aiemmin, jolloin valitsijatkin ovat tarkemmin selvillä siitä, mitä ominaisuuksia hakijoista arvioidaan ja tarkastellaan. (Mankki 2019, 57.) Kun kriteerit ovat selkeitä myös valitsijoille, on todennäköistä, että loogisuus ja tarkoituksenmukaisuus välittyy myös hakijalle.

7 POHDINTA

Tutkimuksessani tarkastelin luokanopettajaopiskelijoiden kokemuksia soveltuvuuskokeisiin liittyen ja vielä tarkemmin, meneillään olevan muutoksen pyörteissä. Niin kuin käsillä olevassa muutoksessakin, myös soveltuvuuskokeiden historiassa on pohdittu hakijoiden oikeusturvaa. 1970-luvulla luovuttiin opettajankoulutusyksikköjen rehtoreiden ”yksinvallasta” valintojen suhteen ja siirryttiin valitsijaraatien toteuttamaan valintaan. Tämä muutos paransi hakijoiden oikeusturvaa, sillä enää ei ollut vain yhden ihmisen mieltymyksistä tai ajatuksista riippuvaista, valittiinko hakijaa koulutukseen vai ei. Vaikka jo lähes 50 vuotta sitten hakijan oikeusturvasta on kannettu huolta ja soveltuvuuskoe on kehitetty sen mukaan, on myös uskottu, ettei tieteellisillä menetelmillä ole tarvittavia kykyjä opiskelijoiden valinnan taustalle. (Rinne 1986, 177.)

Tieteellinen pohja on siis aiemmin jätetty valintojen ulkopuolelle tarkoitukseen sopimattomana. Käynnissä olevat muutokset antavat tähän mielenkiintoisen näkökulman, sillä nyt soveltuvuuskokeiden jatkuminen ei olisi enää edes mahdollista ilman tieteellistä perustaa (OKM 2017b, 2). Tavallaan nyt ja aiemmin on pyritty samaan tulokseen; turvata hakijan oikeusturvaa ja kehittää soveltuvuuskoea objektiivisemmaksi (Rinne 1986, 172; Mankki 2019, 61).

Hakijoiden soveltuvuuden arviointi on ollut pitkään opettajankouluttajien vastuulla, mutta he eivät ole saaneet siihen juurikaan koulutusta (Räihä 2010, 63). Opettajankouluttajien omat näkemykset hyvästä opettajasta ovat vaikuttaneet siihen, millaisia hakijoita he ovat soveltuvuuskokeissa suosineet. Tällaista valintojen tapaa Borkenau (1990) kutsuu ideaalipohjaiseksi. (Mankki 2019, 32.) Kun tarkkoja kriteerejä ja tieteeseen perustuvia näkökulmia hakijan valitsemiselle ei ole ollut, valitsija on saattanut pohjata valintansa intuitioon.

Jotta soveltuvuuskoe voidaan todistusvalinnan yleistyessäkin säilyttää, on sen oltava tutkimukseen perustuvaa (OKM 2017b, 2). OVET-hankkeen kautta soveltuvuuskoe on tieteellisellä pohjalla ja se on siten yhtenäisempi ja tasa-

arvoisempi. Soveltuvuuskoe on tärkeää säilyttää opettajankoulutuksen valintakokeessa, koska pelkällä tiedollisen osaamisen arvioinnilla ei voida selvittää hakijan kaikkia koulutuksen kannalta keskeisiä piirteitä, kuten koulutettavuutta. (Heikkilä, Lähteenmäki, Mikkilä-Erdmann & Warinowski 2018b.) Toisaalta Kosonen (1999) on nostanut esiin näkökulman, jonka mukaan hakijan soveltuvuuden arvioiminen on hankalaa, koska hakijan on kokeessa mahdollista teeskennellä tai vastata sosiaalisesti suotuisimmilla tavoilla (Mankki 2019, 30).

Kun soveltuvuuskokeiden taustalle on saatu tieteellistä näyttöä ja valintojen kriteereitä on määritelty ja tuotu näkyvämmiksi (OKM 2017a) on soveltuvuuskokeesta onnistuttu aineistoni perusteella luomaan sellainen, jossa hakijan on vaikeampi vastata tilanteisiin ja tehtäviin jollakin kuvittelemallaan ”oikealla” tavalla. Haastateltavien mukaan heidän oli luontevaa ymmärtää soveltuvuuskokeen tehtävien merkityksiä haettavan koulutuksen kannalta, ja samalla he kokivat keskittyvänsä tehtävien suorittamiseen ilman ennalta suunniteltuja toimintamalleja.

Tutkimusperustaisesti määriteltyjen arviointikriteerien selvittämiseksi otettiin käyttöön viisi eri tilannetta, joissa hakijan on täytynyt suorittaa erilaisia tehtäviä. Siten on saavutettu soveltuvuuskoemalli, jossa hakija sekä ymmärtää mitä häneltä halutaan, ja miksi häneltä kysytään mitä kysytään. Samalla malli on sellainen, jossa hakijan tuntuu olevan vaikea ylläpitää mitään opeteltua ”roolia” tai vastata tehtäviin jollain kuvittelemallaan ”oikealla” valitsijoiden haluamalla tavalla. Kenties tutkimuspohjaisuudella (Heikkilä, Lähteenmäki, Mikkilä-Erdmann & Warinowski 2018b) ja tiukalla struktuurilla (Mankki 2019, 61) yhdessä on onnistuttu luomaan tällainen soveltuvuuskoe.

Kokemukseni perusteella teoria ja käytäntö puhuttavat koulumaailmassa ja opettajankoulutuksessa laajemminkin. Monet opiskelijat ovat sitä mieltä, että opettajankoulutuksessa on liikaakin teoriaa ja että käytäntöä tulisi olla enemmän. Tieteen ja tutkimuksen roolia koulutuksessa ja tulevassa työelämässä saatetaan jopa vähätellä. Silti luokanopettajakoulutus on akateeminen yliopistokoulutus, jonka tukipilarina toimii kasvatustiede. Se jo kertoo tutkimusperustaisuuden merkityksellisyydestä. Oli kenties korkea aika kehittää opettajakoulutuksen valintakokeitakin tutkimusperustaisiksi. Uudistetuissa valintakokeissa onnistutaan lisäksi tasapainottelemaan

konkretian ja tieteen välillä, kun käytännöllisillä ja tulevaan ammattiin liittyvillä valintakoetehtävillä on myös vankka tutkimuspohja.

Opettajankoulutuksen alkuaikoina hakijan soveltuvuutta arvioitiin muiden menetelmien lisäksi opetustilannetta simuloimalla. Sen jälkeen käytössä on ollut myös oikea opetustilanne, jossa hakija on näyttänyt valitsijaraadille opetustaitojaan ja valmiuksiaan ryhmänohjaamisen suhteen. Myöhemmin nämä käytännöt on poistettu soveltuvuuskokeista kokonaan. (Räihä 2010, 50-56.) Nyt uuden pysäkkihaastattelun myötä yhdessä ”pysäkeistä” hakijan on ollut tarkoitus kertoa kuvan pohjalta haastattelijalle, miten kävisi kuvan sisällön läpi oppilaiden kanssa. Useille haastateltavistani oli muodostunut sellainen kokemus, että tällä kyseisellä ”pysäkillä” simuloitiin opetustilannetta. Toki tässä soveltuvuuskoetilanteessa on voitu mitata jotain aivan muuta kuin opetustilanteen hallitsemista, mutta hakijoiden kokemus siitä oli ollut senkaltainen. Mikäli kyseessä ollut tilanne oli soveltuvuuskokeessa opetustuokiona, oltaisiinko tällöin ikään kuin palaamassa jo vuonna 1997 käytöstä poistettuun opetustuokiokäytäntöön?

Tätä tutkimusta varten tehdyissä haastatteluissa kävi ilmi, että monet haastateltavista pitivät soveltuvuuskokeen konkreettisia tilanteita hyvänä asiana. Heistä sellaiset tilanteet oli helpompi kytkeä haettavaan koulutukseen ja niiden kautta saattoi hahmottaa tai ainakin arvella, mitä heiltä ”haluttiin”. Se, että hakija voi kuvitella arviointitilanteiden tarkoituksen, saattaa lisätä tilanteiden mielekkyyttä. Toisaalta, onko luokanopettajakoulutuksen soveltuvuuskokeessa oleva ”opetustilanne” -simulaatio (jos se sellainen oli) liian ilmeinen, ajatellen haettavaa koulutusta. Tilanne saattaa myös asettaa hakijat eri asemiin keskenään. Toisella hakijalla voi olla enemmän ennakkokokemusta esimerkiksi opettajansijaisuuksista kuin toisella. Aiemmin työkokemuksesta on saanut lisäpisteitä soveltuvuuskokeessa, mutta tämä käytäntö on myöhemmin poistettu (Räihä 2010, 47). Onko se hivuttautumassa takaisin? Lisäksi mikä merkitys koulutuksella on, jos etukäteen halutaan selvittää hakijan jo olemassa olevia taitoja opetustilanteessa (ks. Mankki 2019, 60)?

Luokanopettajakoulutukseen hakemista voi verrata esimerkiksi isomman yrityksen avoimen työpaikan hakemiseen. Molemmissa lähetetään jonkinlainen hakemus halukkuudesta tavoitella paikkaa, jonka jälkeen molemmissa kutsutaan osa hakijoista fyysisesti paikan päälle tuomaan esille omia

vahvuuksiaan. On vaikea nähdä, että monen työntekijän yritykseen valittaisiin monen hakijan joukosta uusi työntekijä lähes pelkästään ”musta tuntuu” -periaatteella. Yritykselle luulisi olevan mitä tärkeintä, että valituksi tulisivat ne parhaimmat ja alalle kaikkein sopivimmat hakijat. Siinä tapauksessa yritys olisi etukäteen miettinyt työryhmissään, millaisia uusia työntekijöitä tarvitaan ja millaisia ominaisuuksia etsitään.

Tuntuu kummalliselta, että opettajankoulutuksen valintakokeiden tutkimuspohjattomuuteen on herätty vasta nyt. Hakijoita on valittu koulutukseen pitkään ilman tutkimuspohjaista tietoa siitä, millainen olisi hyvä opettajaopiskelija. Toki sen määrittelemisen lienee vaikeampaa kuin työpaikalle uusia työntekijöitä rekrytoidessa. Opettajaopiskelijoiden laadukkuuden ja opiskeluorientoituneisuuden luulisi kuitenkin olevan merkittävää, jotta maailman jatkuvasti kehittyessä, maassamme olisi edelleen osaavinta opettaja-aineista. Sen tutkimiseen olisi luullut löytyvän rahaa ja kiinnostusta jo aiemmin. Nyt kuullaan sentään hyviä uutisia opettajankoulutuksen saralta, vaikka Ylen uutisointi hieman toista antaakin ymmärtää. Toimittaja nostaa esiin vain aiemmat epäkohdat ja tuskin mainitsee tulossa olevasta uudistuksesta, valtakunnallisesta tutkimusperustaisesta soveltuvuuskokeesta. (Koskinen 2019.)

Käsillä oleva uudistus on tuskin viimeinen laatuaan. Maailma muuttuu ja opettajankoulutuksen on muututtava sen mukana. Kansalaisilta vaaditaan yhä enemmän ja peruskoulun ja sitä kautta opettajien on osattava vastata haasteeseen. Siten jo valintakokeissa olisi aiheellista olla ajanhermolla ja valita koulutukseen silloisen parhaan ja tarkoituksenmukaisimman tiedon mukaisia henkilöitä. Tälläkään saralla ei milloinkaan olla valmiita, joten opettajankoulutuksen valintakokeita on muun kehityksen mukana kehitettävä jatkossakin.

7.1 Kriittisyys ja eettisyys

Tutkimuksessani haastattelin ensimmäisen vuoden luokanopettajaopiskelijoita. He ovat tulleet valituiksi koulutukseen ensimmäisinä uuden soveltuvuuskokeen kautta. Haastateltaviltani sain paljon mielenkiintoisia näkökulmia soveltuvuuskokeisiin ja niiden eroihin. Monet heistä osasivat olla melko kriittisiä

itsekin liittyen siihen, että heidät oli valittu opiskelemaan kesän 2019 soveltuvuuskokeella. Pohdinkin, kuinka paljon haastateltavieni vastauksiin mahtoi vaikuttaa se, että heidän kokiessaan soveltuvuuskokeista itselleen toimivammaksi jälkimmäisen, se oli samalla myös koe, jolla heidät oli valittu koulutukseen. Olisiko tutkimusasetelma ollut objektiivisempi, jos haastateltavina olisi ollut henkilöitä, jotka eivät olisi vielä päässeet koulutukseen lainkaan?

Haastateltavat tarkastelivat samalla myös välivuosien merkitystä opiskelemaan pääsyssä. Eräs pohti esimerkiksi sitä, että jos hän olisikin ensin kokenut ”pysäkkihaastattelun” heti lukiosta valmistuttuaan ja vasta seuraavana kesänä olisi ollut vuorossa visuaalinen tehtävä, ryhmätilanne ja yksilöhaastattelu, olisiko hän kenties osannut välivuoden tuomalla kokemuksella ja asioihin paneuduttuaan antaa itsestään paremman kuvan esimerkiksi yksilöhaastattelussa. Näitä ajatuksia pyörittelemällä haastateltava puntaroi ja vertaili kahta erilaista soveltuvuuskoetta keskenään ja pohti, olisiko kokemus kokeista ollut sittenkin erilainen, jos ne olisivat olleet vain toisessa järjestyksessä.

Tehdessäni tutkimusta ensimmäistä kertaa, törmäsin myös esimerkiksi haastateltavieni kautta eettisiin kysymyksiin. Monet heistä olivat minulle muutenkin tuttuja, joten he auttoivat mielellään tutkimukseni toteutuksessa. Siten en esimerkiksi muistanut enää haastattelutilanteessa varmistaa heidän halukkuuttaan osallistua tutkimukseen tai että sopiko heille, että äänitän tilanteen. Lisäksi joidenkin haastateltavieni kanssa sovimme haastatteluajan varsin avoimessa tilanteessa, jossa kuka tahansa hieman kuuntelemalla olisi saanut selville, että tulen haastattelemaan kanssani olevaa henkilöä kandidaatin tutkielmaani. Lisäksi tutkimusasetelmani on sellainen, että henkilöitä, jotka täyttävät haastateltavieni ominaisuudet, ei välttämättä ole kovinkaan montaa. Siten heidän henkilöllisyytensä saattaa olla melko vaivatonta selvittää, vaikka he ovat tutkimuksessani anonyymeja. Otan näistä opikseni, niin kuin harjoittellessa kuuluukin, ja osaan seuraavia tutkimusprojektejani tehdessä toimia eettisemmin ja haastateltavan yksityisyyttä paremmin suojaten.

Kokemuksia tutkiessa tutkija on vahvasti läsnä tutkimuksessa, sillä vaikka hän tutkii itsensä ulkopuolista todellisuutta, peilaa hän muiden kokemuksia ja saamiaan tutkimustuloksia itsensä kautta (Perttula 2005, 134). Siten tässä tutkimuksessa kriittisenä huomiona on todettava, että harjoittelevana tutkijana

minun on saattanut olla vaikeaa pitää tutkimuksen teko täysin objektiivisena. Toisaalta se lienee melko mahdotonta sellaista täysin ollakaan. Tutkijan tutkiessa kokemuksia on silti hyvä muistaa, että vaikka oma kokemusmaailma liikkuisikin varsin lähellä tutkittavien vastaavaa, on tutkijan pidettävä tarvittava etäisyys aineistoon.

7.2 Jatkotutkimusehdotukset

Opettajankoulutukseen hakevien soveltuvuutta on ollut tarve arvioida järjestelmällisesti kansakoulun syntymästä lähtien. Kautta aikojen soveltuvuuden testausta on myös muokattu ja kehitetty ajalleen sopivaksi. Vaikka nyt ollaan uuden muutoksen ovella, sekään ei jää viimeiseksi. Soveltuvuuskoe opettajankoulutukseen jatkaa kehittymistään, koska sen tulee seurata aikaa ja muuta maailman menoa tiiviisti ja olla aallonharjalla muun koulutuksen kanssa. (Mankki 2019, 60.) Opettajankoulutukseen ja soveltuvuuskokeisiin liittyvää tutkimusta on siis syytä toteuttaa jatkossakin.

Jatkotutkimusehdotuksena kiinnostaisi kuulla ja selvittää sellaisten hakijoiden kokemuksia soveltuvuuskokeista, jotka eivät ole vielä päässet aloittamaan koulutusta. Voisi esimerkiksi haastatella henkilöitä, jotka olisivat hakeneet näillä samanmallisilla soveltuvuuskokeilla kuin tutkimukseni haastateltavat, mutta eivät vielä olisi päässyt sisälle koulutukseen. Silloin saataisiin kenties objektiivisempaa tietoa ja kokemuksia soveltuvuuskokeista.

Lisäksi, kun soveltuvuuskokeet muuttuvat monella paikkakunnalla varsin radikaalistikin, kokemusten tutkimisen alustana voisi käyttää myös esimerkiksi jotain internetin keskustelufoorumia. Keskustelufoorumia tarkastellessa olisi mahdollista havaita diskursseja, joita soveltuvuuskoemuutokseen liittyy. Keskustelufoorumia ulkopuolisena tarkkailijana seurattessa voisi saada sellaista tietoa kokemuksista ja ajatuksista muutokseen liittyen, joita ei välttämättä haastatteluissa tuotaisi esiin.

Soveltuvuuskokeet ja hakijoiden arviointi ovat muuttumassa tulevana vuonna valtakunnanlaajuisesti. Muutokset ovat mullistavia esimerkiksi sellaisille hakijoille, jotka ovat hakeneet saman yliopiston koulutukseen useampaan otteeseen. Ne, joihin muutos saattaa vaikuttaa hakijoitakin enemmän, ovat valintojen tekijät eli opettajankouluttajat. Opettajankouluttajat ovat useita vuosia

toimineet opiskelijavalintatilanteissa samojen käytänteiden mukaan ja nyt heille tutut ja turvalliset toimintamallit ollaan ”heittämässä romukoppaan”. Opettajankouluttajien on omaksuttava koepäivän järjestelyistä valintakriteereihin asti ulottuva uudenlainen valintakulttuuri. Syvään juurtuneet käsitykset valinnoista eivät välttämättä muutu aivan sormia napsauttamalla. Siispä myös opettajankouluttajien kokemuksia muutoksista olisi syytä tutkia.

8 LÄHTEET

Borkenau, P. 1990. Traits as ideal-based and goal-derived social categories. *Journal of Personality and Social Psychology*. 58(3). 381-396.

Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere. Vastapaino. 10. Painos.

Heikkilä, M., Lähteenmäki, M., Mikkilä-Erdmann, M. & Warinowski, A. 22.3.2018a. Opettajankoulutus uudistuu: opiskelijavalintojen tutkimusperustainen kehittäminen on opettajankoulutuksen tulevaisuustyötä. Oppiminen uudistuu. Turun yliopisto. <https://oppiminenuudistuu.wordpress.com/2018/03/22/opettajankoulutuksen-valinnat/> Luettu 5.12.2019.

Heikkilä, M., Lähteenmäki, M., Mikkilä-Erdmann, M. & Warinowski, A. 5.6.2018b. Onko soveltuvuudella sijaa opiskelijavalinnoissa? OVET-hanketiimi. Turun yliopisto. Blogi. <https://blogit.utu.fi/utu/2018/06/05/onko-soveltuvuudella-sijaa-opiskelijavalinnoissa/> Luettu 2.12.2019.

Koskinen, A L. 27.11.2019. Väitös: Opettajankoulutuksen soveltuvuuskoe suosii miehiä. Uutinen. Yle. https://yle.fi/uutiset/3-11089448?utm_source=whatsapp-share&utm_medium=social Luettu 17.12.2019.

KvaliMOT, 7.3.2 Sisällönanalyysi. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto. Menetelmäopetuksen tietovaranto.

KvaliMOT, 7.3.4 Teemoittelu. Saaranen-Kauppinen & Puusniekka. Yhteiskuntatieteellinen tietovaranto. Menetelmäopetuksen tietovaranto.

Laes, T. 2005. Tulevaa opettajaa tunnistamassa – opettajaksi soveltuvuuden arvioinnista. Väitöskirja. Turku: Turun yliopisto.

Mankki, V. 2019. Opettajankouluttajat portinvartijoina opettajankoulutuksen opiskelijavalinnassa. Tampereen yliopisto, kasvatustieteiden ja kulttuurin tiedekunta. Tampereen yliopiston väitöskirjat 168.

Manner, M. 2019. Opettajakoulutuksen valinnat uudistuvat – taustalle luotiin kattava opettajan osaamisen malli. OPETTAJA. OAJ-areena. <https://www.opettaja.fi/tyossa/opettajakoulutuksen-valinnat-uudistuvat-taustalle-luotiin-kattava-opettajan-osaamisen-malli/?fbclid=IwAR0XK1vMEEXdVXZyx0eOjtM-F74p78tQhBeVsNpOEo6qvlG1f2fhstJG-X4> Luettu 7.12.2019.

Metsäpelto. 2019. Kasvatustieteiden tutkimushankkeet. Jyväskylän yliopisto. <https://www.jyu.fi/edupsy/fi/tutkimus/tutkimushankkeet/ovet> Luettu 5.12.2019.

Nurmi, V. 1979. Opettajankoulutuksen tähänastinen kehitys. Porvoo: WSOY.

OKM. Opettajankoulutuksen kehittämishankkeet 2017a. <https://minedu.fi/opettajankoulutus-hankkeet-2017> Luettu 20.11.2019.

OKM. Korkeakoulujen opiskelijavalintojen kehittämisen toimenpiteet 2017-2020. 2017b. Muistio. Pdf. https://minedu.fi/documents/1410845/4154572/Korkeakoulujen+opiskelijavalintojen+kehitt%C3%A4misen+toimenpiteet_20170817.pdf/09af5b53-2658-4866-8a4e-c6aeda33be84/Korkeakoulujen+opiskelijavalintojen+kehitt%C3%A4misen+toimenpiteet_20170817.pdf

OPH. 2017. Opettajat ja rehtorit Suomessa 2016. Opetushallituksen raportit ja selvitykset 2017:2.

Opintopolku. 2019. Luokanopettaja, Kasvatustieteiden koulutus, Kasvatustieteen kandidaatti ja maisteri (3v+2v).
<https://opintopolku.fi/app/#!/korkeakoulu/1.2.246.562.17.52969217141>
Luettu 4.12.2019.

OVET-hanke. Opettajankoulutuksen valinnat – Ennakoivaa tulevaisuustyötä.
<https://sites.utu.fi/ovet/> Luettu 20.11.2019.

Perttula, J. 2005. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa Perttula, J. & Latomaa, T. (toim.) Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Dialogia.

Rinne, R. 1986. Kansanopettaja mallikansalaisena: opettajuuden laajeneminen ja opettajuuteen rekrytoimismekanismit Suomessa 1851-1986 virallisen kuvausaineiston ilmaisemana. Turku: Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja A:108.

Räihä, P. 2010. Koskaan et muuttua saa! luokanopettajakoulutuksen opiskelijavalintojen uudistamisen vaikeudesta. Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitos. Acta Universitatis Tamperensis 1559.

Räihä, P. & Nikkola, T. 2006. Sattuma vai teoria opettajankoulutuksen opiskelijavalintojen perustana?. In P. Räihä, & T. Nikkola (Eds.), Valintakokeet opettajan ammatin veräjänvartijana (pp. 9-30). Opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia, 83. Jyväskylä, Finland: Opettajankoulutuslaitos.

Turun yliopisto. 13.12.2018. Yliopistojen opettajankoulutukset siirtyvät yhteisvalintaan vuonna 2020. Uutinen. Turun yliopisto.
<https://www.utu.fi/fi/ajankohtaista/uutinen/yliopistojen-opettajankoulutukset-siirtyvat-yhteisvalintaan-vuonna-2020> Luettu 20.11.2019.

Haastattelukysymyksiä

Miten ensimmäinen syksysi tässä koulutuksessa on sujunut?

- Kuinka monesti olet hakenut tähän koulutukseen ylipäättään

Välivuodet

- Mitä teit välivuosina?
- Millaiset fiilikset oli niiden aikana tai millaiset fiilikset niistä on?

Soveltuvuuskokeeseen valmistautuminen

- Saitko jotain vinkkejä kokeessa olemiseen?
- Millainen oli edellinen päivä ennen koetta tai esim. tulo Tampereelle?

Virran ovesta sisään

- Millainen ”fiilis” oli virran ovella ja juuri ennen koetta?

Koe

1. ”vanha” (visuaalinen tehtävä, yksilöhaastattelu, ryhmätehtävä)
2. ”uusi” (viisi pientä viiden minuutin tilannetta)
 - Oliko koepäivä pitkä vai kompakti?
 - Millaisia tilanteet olivat? (fiiliksiä)
 - Oliko koe odotustesi mukainen?
 - Tuntuuko, että sait kerrottua kaiken mitä halusit?

Kokeen jälkeen

- Millainen olo kokeen jälkeen?
- Viittasiko olo siihen, että sillä kerralla pääsit/et päässyt sisään kouluun?
- Voisiko viimekesäiseen sisäänpääsyyn vaikuttaa jokin muukin asia kuin kokeen erilaisuus?